

ISSN 1451-5415

Г О Д И Ш Њ А К

ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ

Година XX, број 8

Филозофски факултет у Нишу

Ниш, 2006.

Марина Јуришић (Београд)

О НЕКИМ КАРАКТЕРИСТИКАМА ГОВОРА СЕЛА СЕЈАЦЕ *

Сажетак. Дају се неке од основних одлика говора села Сејаце, које се налази на тридесетак километара јужно од Врања и припада општини Бујановац.

Кључне речи: Призренско-тимочки дијалекат, призренско-јужноморавски говор, акценат, гласови, неке консонантске групе, морфологија, личне заменице, презент, радни глаголски придев, аорист, имперфекат.

0. Сејаце је бујановачко село на југу Србије на тридесетак километара јужно од Врања, у близини македонско-србијанске границе. Према попису из 2002. године, имало је 246 становника.¹ Млади су се махом иселили (у сеоској школи је само троје ученика), а од «добрих» информатора пронашла сам само три старије жене (при чему је једна тешко болесна). Укратко, дијалектолози ни у овом месту немају много времена да обаве свој посао.

0.1. Циљ овога рада биће да извести о неким карактеристикама говора села Сејаце. Према мојим налазима, у питању је призренско-јужноморавски говор, сличан врањском, у коме нема утицаја шиптарских говора, што је и разумљиво с обзиром на то да у непосредном суседству нема Шиптара. Источно од Сејаца простире се Пчиња, одакле долази сличност овога говора са онима у западнијим пчињским селима, и, наравно, немогуће је игнорисати утицаје са југа, односно из Македоније.

---

* Овај прилог резултат је рада на пројекту 1599 - *Дијалектолошка истраживања српског језичког простора*, који у целини финансира Министарство науке и заштите животне средине Републике Србије.

¹ Информацију о броју становника добила сам у Заводу за статистику Републике Србије.

1.0. У Сејану, као и у осталим говорима призренско-тимочког дијалекта, акценат је експираторан и може стајати на свим слоговима у речи (почетном, средишњем, завршном), место акцената одговара старијој акцентуацији. Присутно је, међутим, и преношење акцената за један слог према почетку речи у извесним случајевима. Ово интересно одступање одавно је бележено у Врању и његовој околини², а затим и у Алексиначком Поморављу³. Ево неких примера са преношењем акцената са отворене ултима: *кóња, кúма, пóпа, бúа, жéна, змија, óфца, óса, пчéла, рђа, свиња, вéдро, гњéздо, дéте, јајце, úста; óна, óно, óни, óне;*⁴ *мóја, твóја*. Понекад је акценат пренет и са затворене ултима на претходни слог: *нáрот, óгэњ, пéтэж, прóзор, рáзбој*. У облицима презента, футура и перфекта глагола акценат је пренет са последњег слога: *пéче, сéди, ћути; ће дáдеш, ће држи; дóшја, úшле, отишла* и сл. У облицима аориста акценат је доследно сачуван на последњем слогу (када му је тамо место): *ја биднá, ја видó, ја идó, ја рекнá, он доћé* и сл.

2.0. Гласовни систем сличан је ономе у Врању и пчињским селима, дакле, нема трагова шиптарског утицаја.

2.1. Вокали:

и   э   у
е   а   о

Наравно, у функцији силабеме налази се и /р/: *вр, грмења, дрво, фрџав*.

Вокал /э/ се најјасније изговара када је под акцентом, а када је ненаглашен, пре или после неакцентованог слога, изговара се нешто

² Уп. Александар Белић, *Дијалекти источне и јужне Србије*, Изабрана дела Александра Белића, IX том, Београд, 1999, 212–215.

³ Павле Ивић у свом *Извештају* наводи слично преношење акцената у Тешици код Алексинца, сматрајући при том да географски моменат искључује врањски утицај (Павле Ивић, *Извештај о дијалектолошкој екскурзији по ужој Србији октобра 1959*, Годишњак Филозофског факултета, књ. IV, Нови Сад, 1959, 397–400). Недељко Богдановић, међутим, јаку досељеничку струју из врањског краја сматра незанемаривим «подстицајем» на поменуто акценатско преношење у Алексиначком Поморављу (Недељко Богдановић, *Говор Алексиначког Поморавља*, Српски дијалектолошки зборник, књ. XXXIII, 1987, 136).

⁴ Може се, али само по изузетку, чути и: *они́ си мрејев стари, она́ је постарија од мене, море, мўка је бишó голéма*.

лабавије, пасивније: *гледџи, едџн, јарџм, петџл, рџи, цџвти; вџсж, зајџи, јутредџн, пијџи, погџнџи, потпирџи* и сл.

2.2. Сонанти:

в		м
	л	р
	н	
ј	љ	њ

Сонант /j/ у неким положајима, углавном између одређених вокала, изговара се редуцирано или потпуно изостаје. Редукованост његовог изговора посебно се везује за непосредно суседство са вокалима /е и/ и за положај на крају и почетку речи: *кајиш, неје, напијеф се, смеје; шеј/ше; једџн, јечџм, јетрџа, једе* и сл. Сонант /в/ се такође губи у одређеним позицијама: *опраља, састаља, давав/даав, таван/таан* и сл..

2.3. Опструенти:

п	б	ф
т	д	
ц	с	з
ћ	ђ	
ч	ш	ж
к	г	

Консонанти /ћ/ и /ђ/ изговарају се са слабијом фрикацијом.

Консонанти /ч/ и /ш/ изговарају се нешто палатализованије него у књижевном језику.

2.4. Када су у питању консонантске групе изнећу само неколико напомена:

Група /-ст/ на крају речи је упрошћена: *болес, гџс, мџс, пакос, прс, шес*. Групу /-зд/ нашла сам само у речи *грџс* (где је финално /з/ обезвучено).

Групе /-сц-/ и /-шч-/ нису упрошћене: *исцџди, прџсци; башче, ишчџшља се, прџшчки, прџшчки, трпџшче*.

Група /зј/ је претрпела метатезу: *дванџјес кола грџје смо брале, количко дојје смо имџли, којја путџна*.

Звучни опструенти на крају речи најчешће су потпуно десоноризовани, а тек спорадично имају извесну звучност: *леп, бџс, мумурус, обрџс, орис, муш, рџи* и сл..

3.0. Именице овога говора имају упрошћену деклинацију: у јединици постоје само ном. и општи падеж (даље: ОП), поред облика за вок., а у множини ОП је редовно изједначен са ном. тако да постоји само једна множинска форма.

Примери: *унџ* (ном. јд.), *унџка* (ОП јд.), *унџку* (вок. јд.), *унџци* (мн.); *стап* (ном. јд.), *стап* (ОП јд.), *стапови* (мн.); *мајка* (ном. јд.), *мајку* (ОП јд.), *мајке* (вок. јд.), *мајке* (мн.); *корен* (ном. јд.), *корења* (ном. мн.); *шише* (ном. јд.), *шише* (ОП јд.), *шишиња* (мн.); *виρχе* (ном. јд.), *виρχе* (ОП јд.), *виρχики* (мн.) итд.

4.1. Код личних заменица разликује се ном., ОП и датив, при чему је врло чест синкретизам облика општег падежа и датива. И овде заменице имају пуне и енклитичке облике, при чему пуних облика нема без финалног е (увек је: *мене*, *тебе*, *себе*). Преглед личних заменица даћу табеларно:

ј е д н и н а				
Н	ја	ти	он/оно	она
ОП	мене; ме	тебе; те	њега; га	њум(а); гу
Д	мене; ми	тебе; ти	њему; му	њум(а); ву
м н о ж и н а				
Н	ми	ви	они (м. и ср. род) / оне (ж. Род)	
ОП	нас; не	вас; ве	њи; ги	
Д	нас; ни	вас; ви	њи; ги	

Примери: *ја* за *имање сам дошла, чуја дек сам ја* на *чешму, там при мене се делимо, мене ме* је било *стра, сра[м] ме* да *дођу, не ми ти* *приче на мене, они су ми ујци мене, на ми ги однесе нешто, свекэр ми* *беше жив;*

немаш ли ти никакву рабóту, иди ти, јел ти казују, мајка ти, сџ тебе те *утепа;*

ми *неамо тој, несмо ми* *имале магаре, такој ги* *викасу куде нас,* *ће не лџе, на сви ни* *је давија у село по неку óфиу, али красно ни* *беше;* *а ви* *ли одóл дођосте, а ви,* *какџв је рóт куде вас, на куде вас* *друкше ли је?, ја ви* *реко, не ви* *је срамóта;*

он *си казује после, а оно* *се лџе с мóмка, оно сџ* *беше девојче –* *óтиде си, на њега* *идев пчеле, садимо га* *конóпље, не га* *је имало, кóња*

ни га узéдоше, што су кумови њѐму, кудѐ му срећа на човѐка, кóлко му настојује (детету), што ће му работиш;

она си викаше, и она се изгуби комáј, поија куде њѐм, да се испричам с њѐма, ја на њѐм ли се манá, али на њѐм је снашка веће, па гу пѐреш вѐну, па не гу знам, син ву и снашка ву;

и они рекнуле, и они носише сламу, па и њи (ставиш) у каце, за њи клашње се праев, па ми ги однесе нешто, баише те ги доле, сáж ги нећев ћелими, више не ги ни облече (чешире), краве не ли ги пуштимо, студ ги, да ги туримо да јѐдев, дебело ги (деци), омладина – не ги се работи, мајке ги;

крушке и оне, наћев оне да брств.

4.2. Овај говор, наравно, познаје облике личне повратне заменице: викамо си ми између себе, свак си за себе работи, липче си, они си купише за јѐдење, леп се је у ковчж чуваја, па се опрасила и сл.

5.1. Овде је у 1. лицу једнине презента наставак -у изузетно доследан. У питању је архаизам који се среће на ширем простору: Горња Пчиња, Куманово, прешевско-бујановачка област и Мрковићи, а заједничко за све ове говоре јесте и то да имају уопштен наставак -м код глагола VIа Белићеве врсте.⁵ Примери: плѐту, мóжу, иду; бѐру; сѐдну, пину; чују, казују, ткају; лѐжу; викам, кóпам, тѐрам, имам; умру; збóру, работу; сѐду; ћуту и сл.

5.2. У 3. лицу множине презента наставак је -в, тако да не може доћи до тога да се 1. лице једнине и 3. лице множине презента изједначе: плѐтев, идев; бѐрев; пинеv; казујев; лѐжсев; кóпав; умрев; работив; сѐдив; ћутив и сл.

5.3. Множински женски облик радног глаголског придева уопштен је за сва три рода. Ово је свакако утицај македонских говора, али је истовремено појава која одликује многе србијанске говоре.⁶ Примери: имале смо шпóрет, у наше сѐло сви су тој радѝле, пѝлке смо викале напрѐт, вѝци несу имале бѝли толико, збрале се сељани куде цркву, а тија терзије што су биле, и они рекнуле, крстиле не (женско

⁵ Уп. Марина Костић, *Прво лице једнине презента у говору Горње Пчиње*, Прилози проучавању језика, бр. 28/29, Нови Сад, 191-203.

⁶ Уп. Слободан Реметић, *Српски призренски говор I* (гласови и облици), Српски дијалектолошки зборник, књ. XLII, 1996, 507-508.

и мушко дете) у једн хућ, растикале се унуци, јеле си су деца, они (деца) знале су да тражив (хлеб), не[t] деца смо биле и сл.

5.4. Облици аориста су, такође, очекивани (*ја идó, ти иде, он иде, ми идóмо, ви идóсте, они идóше*). У 1. лицу множине наставак је -мо (*викамо, исекомо, носимо, ожнејамо, садимо, трчамо*), а у 2. лицу множине -сте (*доћосте, купувасте, не могасте, направисте*).

5.5. Када је у питању грађење имперфекта ситуација је мало компликованија. У једнини су обичне форме: *имаше, копаше, викаше* за сва три лица, с тим што се само по изузетку може чути и наставак -м у 1. лицу: *имашем*. Примери: *ја пантеше; млада си беше* (ја), *трчеше си, све сам си работала; а ја си добро живеше на, имаше бабу* (ја); *леп се печеше; чуваше ме* (она); *моја мајка казүјеше; ђувечеке имаше земљене*.

У множини, међутим, може се чути и *имашемо* и *имасмо* у 1. лицу: *а тџ копасмо бајги; а тџ не праесмо угар; ми имасмо; па садесмо ђурђине; идесмо та се слободесмо, жене имаше овдека па идемо по две-три, а сџ нема; а ми тегљесмо стрну све на онија; сметлиште га викашемо; имашемо коњи ми* и сл. Ипак, стиче се утисак да су фреквентнији облици типа *имасмо*. У 3. лицу опет функционишу двојаки наставци: -шев(у) и -су: *носешев; не давашеву; они си овде беву; орли ги विकासу; чешире тџ носесу; онóј што га иртесу; имаше тај сџвла што ми је у село, помагасу ми они* и сл. На жалост, нисам имала прилике да чујем ниједан облик 2. лица множине имперфекта.

6.0. На основу поменутих одлика сејачки говор се може сматрати сличним врањском говору и говорима на крајњем западу Горње Пчиње. Наравно, има он и своје специфичности због којих није исти ни са једним од њих: по начину грађења имперфекта, наставку у 1. лицу једнине презента, радном глаголском придеву множине,⁷ дативној форми њему (личне заменице мушког рода једнине) и ликовима неких лексема разликује се од врањског говора, а с друге

⁷ У говору Врањанаца нисам приметила да је уопштен радни глаголски придев женског рода множине на -ле, нити наставак -у у 1. лицу једнине презента (док су те особине у Сејачу изузетно упадљиве), међутим, у литератури се помиње да то јесу биле одлике врањског говора у не тако далекој прошлости (уп. Недељко Богдановић, *Изгласе југоисточне Србије*, Ниш, 1992, 70).

стране, опет према начину образовања имперфекта, радном глаголском придеву и облицима неких лексема разликује се и од западних пчињских говора. Занимљиво је, али не и неочекивано, да овде нема чланске морфеме.

Marina Jurišić

ON SOME DISTINCTIVE CHARACTERISTICS OF THE VILLAGE OF SEJACE SPEECH

Summary

In this paper the author reports of some distinctive features of the village of Sejace speech. The village is situated 30 km south of Vranje, in the municipality of Bujanovac. The speech is of a kind that is characteristic to Prizren–SouthMorava area, with an old accent system, where the last open syllable accent shift took place (just like in the speech of Vranje). The sound system matches the one of Vranje and the villages of the western Pcinje area; personal pronoun system matches, too. Some morphological features are: 1st person singular present ending in *-u*, 3rd person plural present ending in *-v*, using one form of active participle ending in *-le*, for all three genders, 1st person plural aorist ending in *-mo* (2nd person ending in *-ste*) and variant forms in the 1st person plural imperfect (*-šemo* and *-smo*) and 3rd person plural (*-šev(u)* and *-su*).